

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2023-yil 2-son

VOLUME 3 / ISSUE 2 / 2023
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.3.2.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

Crossref
Content
Registration

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

HUQUQBUZARLIKLARNING VIKTIMOLOGIK PROFILAKTIKASI:

MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA 4

Islomov Bunyod Ochilovich

BRAZILIYA FEDERATIV RESPUBLIKASI JINOYAT QONUNCHILIGIDA JAZONI

YENGILLASHTIRISH INSTITUTI15

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Toshev Otabek Sodiqovich

O'ZBEKISTONDA ADVOKATNING JINOYAT-PROTSESSUAL VAKOLATLARINI

KENGAYTIRISH MASALALARI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL28

Shonazarov Abduvali Shonazarovich

HUJJATLARNI QALBAKILASHTIRISH VA QIMMATLI QOG'OZLARNI

SOXTALASHTIRISH BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNI TERGOV QILISHNING

XORIJ AMALIYOTI38

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.ccj.3.2./GJXB2455>
UDC: 343.2(81)(045)(575.1)

BRAZILIYA FEDERATIV RESPUBLIKASI JINOYAT QONUNCHILIGIDA JAZONI YENGILLASHTIRISH INSTITUTI

Islomov Bunyod Ochilovich,
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
mustaqil izlanuvchisi,
"KDB Bank O'zbekiston" AJ bosh yuriskonsulti
ORCID: 0000-0001-8827-4900
e-mail: bunyodislomov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Braziliya Federativ Respublikasi jinoyat qonun hujjatlarida o'z aksini topgan jazoni yengillashtirish instituti, shu jumladan, jinoyat qonunining ortga qaytish kuchi, tamom bo'lmagan jinoyatlarning suiqasd bosqichida sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash, og'irlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlarni inobatga olgan holda jazo tayinlash, voyaga yetmaganlar jinoiy javobgarligining o'ziga xos xususiyatlari, mastlik holatida sodir qilingan jinoyatlar uchun javobgarlik, yengilroq jazo tayinlash tartibi, afv etish, amnistiya va marhamat ko'rsatishga doir me'yorlarni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari, ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyatlar uchun jazoni yengillashtirish, shartli hukm qilish, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish, yuridik shaxslarning ekologiyaga qarshi jinoyatlar yuzasidan jinoiy javobgarligiga doir ayrim masalalar, aqli norasolik va cheklangan aqli rasolik holatida sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash, aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzilgan taqdirda jazo tayinlash masalalari hamda maxsus qonun hujjatlari va mamlakat Jinoyat-protsessual kodeksining jinoiy jazoni yengillashtirishda tutgan o'rni tahlil qilingan. Yakuniy fikr sifatida Braziliya Federativ Respublikasining ayrim jinoyat-huquqiy me'yorlarini O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga tatbiq qilishga doir takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jinoyat qonunining ortga qaytish kuchi, yengillashtiruvchi holatlar, og'irlashtiruvchi holatlar, voyaga yetmagan shaxs, jinoyat sodir etishga suiqasd qilish, qilmishning jinoiyligini istisno qiluvchi holatlar, mastlik, jinoyatda ishtirokchilik, cheklangan aqli rasolik, aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv, afv etish, amnistiya, marhamat ko'rsatish, shartli hukm qilish, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilish, yuridik shaxs.

ИНСТИТУТ СМЯГЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКИ БРАЗИЛИЯ

Исломов Бунёд Очилович,
самостоятельный соискатель Университета
общественной безопасности Республики Узбекистан,
главный юрисконсульт
АО «КДБ Банк Узбекистан»

Аннотация. В настоящей статье проведён анализ института смягчения наказания в уголовном законодательстве Федеративной Республики Бразилия, в том числе рассмотрены вопросы касательно обратной силы уголовного закона; назначения наказания за неоконченные преступления, совершённые в стадии покушения; назначения наказания с учётом смягчающих и отягчающих обстоятельств; особенности уголовной ответственности несовершеннолетних и ответственности за преступления, совершённые в состоянии опьянения; порядок назначения более мягкого наказания; особенности применения положений институтов помилования, амнистии и милосердия; смягчение наказания за преступления, совершённые в соучастии; условное осуждение; условно-досрочное освобождение от отбывания наказания; некоторые вопросы уголовной ответственности юридических лиц по преступлениям против экологии; назначение наказания за преступления, совершенные в состоянии невменяемости и ограниченной вменяемости; вопросы назначения наказания при заключении соглашения о признании вины, а также роль специальных законов и Уголовно-процессуального кодекса страны в смягчении уголовного наказания. В качестве итогового заключения разработаны предложения по имплементации некоторых уголовно-правовых норм Федеративной Республики Бразилия в Уголовный кодекс Республики Узбекистан.

Ключевые слова: обратная сила уголовного закона, смягчающие обстоятельства, отягчающие обстоятельства, несовершеннолетний, покушение на преступление, обстоятельства, исключающие преступность деяния, опьянение, соучастие в преступлении, ограниченная вменяемость, соглашение о признании вины, помилование, амнистия, милосердие, условное осуждение, условно-досрочное освобождение от отбывания наказания, юридическое лицо.

INSTITUTION OF MITIGATION OF PUNISHMENT IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE FEDERATIVE REPUBLIC OF BRAZIL

Islomov Bunyod Ochilovich,
Independent Researcher of the University
of Public Safety of the Republic of Uzbekistan,
Senior Legal Adviser of “KDB Bank Uzbekistan” JSC

Abstract. *This paper analyzes the institution of mitigation of punishment in the criminal legislation of the Federative Republic of Brazil, including retroactive effect of criminal law, sentencing for inchoated offences committed at the stage of attempt, sentencing taking into account mitigating and aggravating factors, the features of criminal liability of minors, liability for the offences committed in the state of intoxication, the procedure for more lenient sentencing, issues on determining of pardon, amnesty and grace, releasing from punishment for offences committed in complicity, probation, parole, some issues of criminal liability of legal persons for the offences against ecology, sentencing for offences committed in a state of insanity and diminished sanity, sentencing in case of conclusion for a plea agreement as well as the role of special laws. And the Code of Criminal Procedure Law of the state in mitigating criminal punishment, and as a final conclusion, provides proposals on the implementation of some of the criminal law norms of the Federative Republic of Brazil to the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan.*

Keywords: *retroactive effect of criminal law, mitigating factors, aggravating factors, minor, attempted offence, criminal defenses, intoxication, criminal complicity, diminished sanity, plea bargain, pardon, amnesty, grace, probation, parole, legal person.*

Kirish

Jahonda egallagan hududi (8 511 965 km²) bo'yicha beshinchi o'rinda turadigan [1], dunyodagi eng zamonaviy ekologiya qonunchiliklaridan biriga ega bo'lgan [2], ayni paytda BRIKS tashkiloti a'zolaridan biri – Braziliya Federativ Respublikasida jinoyat-protsessual qonunchiligini isloh qilish hamda jinoiy sud ish yurituvini raqamlashtirish yuzasidan mazkur tashkilotning a'zolari bilan hamkorlikda keng qamrovli ishlar olib borilmoqda [3]. Qayd etilgan islohotlar so'zsiz 1940-yil 7-dekabrda qabul qilinib, 1942-yil 1-yanvardan kuchga kirgan, Umumiy (1–120-moddalar) va Maxsus (121–359-T-moddalar) qismlar hamda Yakuniy qoidalar (360–361-moddalar)dan tashkil topgan Jinoyat kodeksi (keyingi o'rinlarda – Braziliya JK)ni ham chetlab o'tmasligi shubhasiz. Shu bilan birga, jinoyatchilik dinamikasi borasida ham muammolar yo'q emas. Xususan, 2003-yildan buyon o'qotar quroldan foydalanib, zo'rlik ishlatish bilan sodir qilinadigan jinoyatlar va qurbonlar sonining keskin o'sishi kuzatilayotgani, qurbonlarning deyarli yarmini yoshlar tashkil etayotgani [4], korrupsiya [5] va feminitsid jinoyatchiligidagi o'sish [6, 7], jazoni ijro etish muassasalarining haddan ziyod to'lib ketganligi [8] ham xavotir uyg'otadi.

Biroq yuqoridagi kamchiliklarga qaramasdan, Braziliyaning boy qonunchilik tajribasiga ega ekanligi mazkur mamlakat jinoyat qonunchiligining o'rganilishiga qiziqish uyg'otadi.

Material va metodlar

Ushbu tadqiqot doirasida analiz va ilmiy manbalarni kompleks tadqiq qilishdan iborat umumilmiy metodlardan foydalanilgan. Shuningdek, barcha jinoyat qonun

hujjatlari rasmiy va birlamchi manbalar vositasida o'rganilgani tufayli mazkur ma'lumotlarni ishonchli materiallar sifatida e'tirof etish zarur.

Tadqiqot natijalari

Braziliya JK o'zida jazoni yengillashtirish institutining quyidagi tarkibiy qismlarini aks ettiradi.

Birinchidan, JK 2-moddasi, aybdorning ahvolini yengillashtirgan taqdirda jinoyat qonunining ortga qaytish kuchini mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, JK 14-moddasida tamom bo'lmagan jinoyatlarning faqatgina suiqasd (port. "tentativa") bosqichi uchun jazo tayinlanishi, xususan, tamom bo'lgan jinoyat uchun nazarda tutilgan jazoning uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtirilgan jazo tayinlanishini mustahkamlaydi. Bu borada JK 17-moddasida o'ziga xos "imkonsiz jinoyat" (port. "crime impossível") instituti nazarda tutilgan bo'lib, vositalarning mutlaq samarasizligi yoki obyektning mutlaq mos emasligi sababli jinoyat sodir qilish imkonsiz bo'lgan taqdirda sodir etilgan suiqasd jazoga sazovor bo'lmaydi.

Uchinchidan, kechki pushaymonlik (port. "arrependimento posterior"), ya'ni zo'rlik ishlatmasdan yoki shaxsga nisbatan jiddiy tahdidni yuzaga keltirmagan holda jinoyat sodir etgan aybdor ixtiyoriy ravishda shikoyat bildirilishidan avval yetkazilgan zararni qoplagan yoki ashyoni qaytarib bergan taqdirda, jazo miqdori uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtirilishi zarur (16-modda).

To'rtinchidan, qilmishning qonunga xilofligi yuzasidan xato (port. "erro sobre a ilicitude do fato")ga yo'l qo'ygan shaxs, agar mazkur xatoga yo'l qo'yish muqarrar bo'lsa, jazodan ozod etiladi; biroq ushbu xatoning oldini olish mumkin bo'lsa, unga nisbatan jazoning miqdori oltidan bir yoki uchdan bir qismiga yengillashtirilishi mumkin bo'ladi (21-modda).

Beshinchidan, oxirgi zarurat (port. "estado de necessidade") qilmishning jinoiyligini istisno qilsa-da, ushbu holat tahdidga ro'baro' kelish qonuniy majburiyati hisoblangan shaxslarga nisbatan tatbiq etilmaydi. Tahdid ostidagi huquqni qurbon qilishning talab etilishi oqilona sanalgan taqdirda, jazo miqdori uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtirilishi mumkin (24-modda).

Oltinchidan, JK 26-moddasiga ko'ra, aqli norasolik jazo tayinlanishini istisno qilsa-da, cheklangan aqli rasolik jazo miqdorining uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtirilishiga sabab bo'ladi.

Yettinchidan, o'n sakkiz yoshga to'lmagan voyaga yetmaganlar (port. "menores de dezoito anos") jinoiy javobgarlikka tortilmaydilar hamda ularga nisbatan maxsus qonunlar qo'llanadi (27-modda). 1979-yil 10-oktabrda qabul qilingan Voyaga yetmaganlar kodeksida nafaqat o'n sakkiz yoshga to'lmaganlar, balki o'n sakkiz yoshdan yigirma bir yoshgacha bo'lganlarga yordam ko'rsatish, himoyalash va nazorat qilish, shu jumladan, javobgarlikka tortish va boshqa masalalar ham ko'zda tutilgan [9, 10].

Sakkizinchidan, ixtiyoriy yoki qasddan mastlik (port. "embriaguez") holati javobgarlikdan ozod etmasa-da, aybdor tasodif yoki fors-major holati tufayli spirtli

ichimliklar ta'siri ostida yuzaga kelgan mastlik holatida harakat yoki harakatsizlik sodir etish paytida qilmishning huquqqa xiloflik xususiyatini to'liq anglay olish yoki mazkur anglashga muvofiq ravishda o'zini tuta olish imkoniga ega bo'lmagan taqdirda, jazo miqdori uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtirilishi mumkin bo'ladi (28-modda).

To'qqizinchidan, JK 29 (1-§)-moddasida belgilanishicha, jinoyatda ishtirokchilik arziyas bo'lgan taqdirda, jazoning miqdori oltidan bir qismidan to uchdan bir qismiga qadar yengillashtirilishi mumkin sanaladi.

O'ninchidan, JK 65-moddasida jazoni quyidagi doimiy "yengillashtiruvchi holatlar" (port. "circunstâncias atenuantes") ro'yxati o'z ifodasini topgan:

1. Aybdorning qilmish sodir etish paytida yigirma bir yoshga to'lmagan yoki jazo tayinlash vaqtida yetmish yoshdan oshganligi.

2. Qonunni bilmaganlik.

3. Aybdor:

a) ijtimoiy yoki axloqiy ahamiyat kasb etgan sabablar tufayli jinoyat sodir etganligi;

b) jinoyat sodir etilishidan so'ng zudlik bilan o'z ixtiyoriga ko'ra va samarali tarzda uning oqibatlarining oldini olishga yoki yengillashtirishga harakat qilgani yoxud sudgacha zararni bartaraf etgani;

d) qarshilik ko'rsatish mumkin bo'lgan majburlash yoki yuqori turuvchi organ buyrug'ini bajarish sababli yoxud jabrlanuvchining adolatsiz harakati tufayli yuzaga kelgan kuchli ruhiy hayajonlanish tufayli jinoyat sodir etganligi;

e) hokimiyat organiga o'z ixtiyori bilan aybini bo'yniga olish haqida arz qilganligi;

f) g'alayon ko'targan olomon ta'siri ostida jinoyat sodir qilganligi, agar jinoyatchining o'zi mazkur g'alayonni provokatsiya qilmagan bo'lsa.

O'z navbatida, JK 61-moddasida "og'irlashtiruvchi holatlar" (port. "circunstâncias agravantes") ro'yxati hamda 62-moddasida "og'irlashtiruvchi holatlarning raqobati" (port. "agravantes no caso de concurso de pessoas") mavjud bo'lgan taqdirda jazo tayinlash tartibi aks etgan.

O'n birinchidan, JK 66-moddasiga asosan, qonunda to'g'ridan to'g'ri ko'zda tutilmagan bo'lsa-da, jinoyatdan avvalgi va keyingi tegishli holatlar asosida jazo yengillashtirilishi mumkindir.

O'n ikkinchidan, og'irlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlarning raqobati (port. "concurso de circunstâncias agravantes e atenuantes") tufayli jazo, ustuvor mavqega ega bo'lgan holatlar, ya'ni jinoyat motivlari, jinoyatchining shaxsi va retsidivdan kelib chiqadigan holatlar belgilab beradigan chegaraga yaqinlashtirilishi zarur bo'ladi (67-modda).

O'n uchinchidan, jazoning asosiy muddati ushbu kodeksning 59-moddasida qayd etilgan mezonlar (jazo tayinlashning umumiy asoslari)ga muvofiq aniq-lashtirilganidan so'ng yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar hamda nihoyat, jazo muddatini kamaytirish yoki ko'paytirishning sabablari hisobga olinadi. Qayd etilgan ko'paytirish va kamaytirishning mazkur kodeksning Maxsus qismida keltirilgan sabablari o'zaro mos kelib qolgan taqdirda, sud faqatgina bir nafar

ko'paytirish yoki faqat bir nafar kamaytirish bilan cheklanishi mumkin bo'lgani holda bunda eng ko'p ko'paytiradigan yoki kamaytiradigan sabab ustun mavqega ega bo'ladi (68-modda).

O'n to'rtinchidan, JK Maxsus qismida, qoida tariqasida, jinoyat tarkibini aks ettiruvchi moddaning alohida qismi "yengilroq jazo tayinlash tartibi" (port. "caso de diminuição de pena")ga quyidagicha bag'ishlanadi:

1. Oddiy odam o'ldirish (port. "homicídio simples") uchun olti yildan yigirma yilgacha muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi nazarda tutilgan bo'lib, jinoyatchi tegishli ijtimoiy yoki axloqiy ahamiyat kasb etadigan sabablar bois yoxud jabrlanuvchining adolatsiz provokatsiyasidan so'ng darhol kuchli ruhiy hayajonlanish yoxud ayrim mualliflar ta'kidlaganidek, affekt holati sababli [11] jinoyat sodir etgan taqdirda, sud jazo muddatini oltidan bir qismidan to uchdan bir qismiga qadar yengillashtirishga haqli (121(1-§)-modda).

2. Badanga tan jarohati yetkazish (port. "lesão corporal") jinoyati tegishli ijtimoiy yoki axloqiy ahamiyat kasb etadigan motiv sababli yoxud jabrlanuvchining adolatsiz provokatsiyasidan so'ng darhol kuchli ruhiy hayajonlanish sababli sodir etilgan taqdirda, sud jazo muddatini oltidan bir qismidan to uchdan bir qismiga qadar yengillashtirishga haqli (129(4-§)-modda).

3. Odam savdosi (port. "tráfico de pessoas") jinoyatini sodir qilgan shaxs birinchi marotaba jinoyat sodir qilgan hamda jinoiy tashkilot a'zosi hisoblanmagan taqdirda, jazo miqdori uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtiriladi (149-A(2-§)-modda).

4. O'g'rilik (port. "furto") jinoyati aybdor tomonidan birinchi marotaba sodir etilgan, o'g'irlangan ashyo esa yuqori qiymatga ega bo'lmagan taqdirda, sud ozodlikdan mahrum qilish jazosining o'rniga qamoq jazosini tayinlash, uning muddatini uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtirish yoxud jarima tariqasidagi jazoning o'zini tayinlash vakolatiga ega bo'ladi (155(2-§)-modda).

5. Odam o'g'irlash orqali tovlamachilik qilish (port. "extorsão mediante seqüestro") jinoyati ishtirokchilikda sodir etilgan hamda aybdor ushbu jinoyat to'g'risida hokimiyat organlariga xabar berib, o'g'irlangan jabrlanuvchining ozod qilinishiga ko'maklashgan taqdirda, jazo muddati uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar yengillashtiriladi (159(4-§)-modda).

6. O'zlashtirish yoki rastrata yo'li bilan talon-toroj qilish (port. "peculato") jinoyatining boshqa bir shaxs tomonidan sodir etilishiga ko'maklashgan mansabdor shaxs yetkazilgan zararni, shikoyat qilib bo'lmaydigan hukm chiqarilishidan avval bartaraf etgan taqdirda, u jazodan ozod etiladi, biroq yetkazilgan zarar hukm chiqarilganidan so'ng bartaraf etilgan taqdirda, tayinlangan jazo miqdori teng yarmiga yengillashtiriladi (312(2-3-§)-modda).

7. Ijtimoiy sug'urta uchun to'lovlarni amalga oshirishdan bo'yin tovlash (port. "sonegação de contribuição previdenciária") jinoyatida ish beruvchi yuridik shaxs bo'lmagan va uning bir oylik ish haqi 1 510,00 (bir ming besh yuz o'n) realdan ortiq bo'lmagan taqdirda, sud jazo miqdorini uchdan bir qismi yoki teng yarmiga

yengillashtirishi yoxud faqat jarima jazosini tayinlashi mumkin bo'ladi (337-A(3-§)-modda).

8. Tuhmatli ayblov (port. "denúnciação caluniosa"), ya'ni aybsizligini avvaldan bilgan holda boshqa bir shaxsni huquqbuzarlik sodir etishda ayblash jinoyati sodir etilgan taqdirda, jazo miqdori teng yarmiga yengillashtiriladi (339(2§)-modda).

O'n beshinchidan, JK 12-moddasiga ko'ra, ushbu kodeksning umumiy qoidalari maxsus qonunlarga nisbatan (mazkur maxsus qonunlar boshqacha tartibni nazarda tutmagan taqdirda) qo'llanishining belgilanishi, JK jinoyat qonunchiligining yagona manbayi emasligini ko'rsatadi. Shuningdek, maxsus qonunchilik (port. "legislação especial")ka ushbu kodeksning 27-, 40-, 45-, 111-moddalarida ham havola qilinib, 1953-yil 5-yanvarda qabul qilingan "Davlatga va ijtimoiy hamda siyosiy tartibga qarshi jinoyatlar to'g'risida"gi, 1967-yil 9-fevralda qabul qilingan "Matbuotga qarshi jinoyatlar to'g'risida"gi, 2013-yil 1-avgustda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi, 2013-yil 2-avgustda qabul qilingan "Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish to'g'risida"gi va boshqa qonunlar shular jumlasidandir. Qo'shimcha ravishda qayd etish joizki, yuridik shaxslar ham ekologiyaga qarshi jinoyatlarning subyekti sanalib, bunda korrupsiya elementlari ham kuzatiladi [12–14].

Shuningdek, ayrim mualliflarning ta'kidlashicha, Braziliya huquq tizimiga "aybni bo'yniga olish to'g'risida kelishuv" (ing. "plea bargaining") va "javobgarlikni yengillashtirish haqidagi kelishuvlar" (ing. "leniency agreements") ko'chirib o'tkazilishi asosiy ikki muammoga olib keldi: jinoyat ishlari bo'yicha kelishuvlar tuzishga doir huquqiy madaniyatning mavjud emasligi hamda mazkur kelishuvlarni muhokama etish va tatbiq qilish uchun mas'ul muassasalarning o'zaro tortishuvlari. Oqibatda tartibsizlik yuzaga keldi. O'z navbatida, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (ing. Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) ko'plab a'zo-mamlakatlarida qabul qilingan va ma'lumot taqdim qiluvchi, ya'ni informatorlar (ing. "whistleblowers")ni himoya qilishga qaratilgan maxsus qonun Braziliyada mavjud emas edi [15].

O'n oltinchidan, mamlakat Konstitutsiyasining 84(XII)-moddasiga ko'ra, Prezident zarurat tug'ilgan taqdirda, qonun bilan ta'sis etilgan organlarni tinglaganidan so'ng, afv etish va jazoni yengillashtirishdan iborat yakka huquqqa ega hisoblanadi. E'tiborlisi, Konstitutsiyaning 5(XLIII)-moddasida, marhamat ko'rsatish, afv etish yoxud amnistiya qo'llanmaydigan hamda garov evaziga ozodlikka chiqarilmaydigan jinoyat tarkiblari nazarda tutilgan bo'lib, qiynash, giyohvandlik moddalari va shunga o'xshash moddalarni qonunga xilof ravishda tashish, terrorizm hamda og'ir jinoyat sifatida belgilanadigan qilmishlar shular jumlasidandir. Afv etish (port. "do indulto") tartibi, o'z navbatida, JK 106-, 107-, 120-moddalarida hamda Jinoyat-protsessual kodeksining 52-53-, 56-, 58-, 741-moddalarida, amnistiya (port. "da anistia") qo'llash tartibi esa JK 107-moddasida va JPKning 742-moddasida ko'zda tutilgan.

Braziliyada, shuningdek, yuqorida qayd etilgan afv etish va amnistiya institutlari bilan bir qatordan joy olgan hamda JK 107-moddasi va JPK 734-, 738-moddalarida

nazarda tutilgan “marhamat ko’rsatish” (port. “da graça”) institutidir. Mazkur institut mahkum yoki xalqning har qanday vakilining, Penitensiar kengash yoki prokuraturaning iltimosnomasi asosida, shuningdek, Prezident tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin.

O’n yettinchidan, shartli hukm qilish (sinov rejimiga joylashtirish) (port. “Da Suspensão Condicional Da Pena”) instituti JK 50-, 77–82-moddalarida va JPK 696–709-moddalarida jazoni o’tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish (port. “Do Livramento Condicional”) instituti esa, JK 64-, 83–90-, 94-, 97-, 112–113-moddalarida hamda JPK 710–733-moddalarida o’z ifodasini topgan. O’z navbatida, yuridik mazmuniga ko’ra bir-biridan farq qiluvchi mazkur institutlar Braziliyada mahkumlarga taqdim etiladigan imtiyozlar qatoriga kiritiladi [16].

Tadqiqot natijalari tahlili

Braziliya JKda jazoni yengillashtirish institutini tahlil qilishda milliy olimlar va MDH doirasidagi mualliflarning tadqiqotlari deyarli uchramasligini inobatga olgan holda polemikadan biroz chekinib, tadqiqot natijalari tahlili yuzasidan o’z fikr-mulohazalarimizni bayon qilamiz.

Birinchidan, qilmishning jinoiyligini bekor qiladigan, jazoni yengillashtiradigan yoki boshqa ko’rinishda jinoiy qilmish sodir etgan shaxsning manfaatiga xizmat qiluvchi jinoyat qonunining ortga qaytish kuchiga ega ekanligi mustahkamlangan.

Ikkinchidan, Braziliya JK tamom bo’lmagan jinoyat bosqichlari qatoridan faqatgina jinoyatga suiqasd qilganlik jazoni yengillashtirish tartibini belgilagan holda jinoyatga tayyorgarlik bosqichi tilga olinmaydi. Jinoyatga suiqasd bosqichi yuzasidan jazodan ozod bo’lish imkonini beruvchi “imkonsiz jinoyat” institutining ilgari surilishi esa Braziliya JKning o’ziga xos xususiyatlaridan biri sanaladi. Xuddi shuningdek, huquqiy tabiati jihatidan “jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish” institutiga o’xshash “kechki pushaymonlik” instituti esa ko’plab MDH mamlakatlari, xususan, O’zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi singari jazo qo’llanishini istisno etmay, faqatgina jazoni yengillashtirish tartibini ko’zda tutadi. Shu o’rinda ayrim MDH mamlakatlarida, jumladan, Tojikiston Respublikasi Jinoyat kodeksida “jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish” instituti o’rnatilgan hollarda ham jazodan ozod qilish, ham jazoni yengillashtirishga doir me’yorlarni nazarda tutishini ta’kidlash joiz.

Uchinchidan, Braziliya JK qilmishning jinoiyligini istisno qiluvchi bir qancha holatlarni ham o’z ichiga oladi:

a) yuridik xato yengillashtiruvchi holatlar ro’yxatida keltirilgan bo’lsa-da, unga yo’l qo’yan shaxsga nisbatan ham jazodan ozod qilish, ham jazoni yengillashtirish tartibi o’rnatiladi;

b) oxirgi zarurat ham qilmishning jinoiyligini istisno qilish, ham jazoni yengillashtirish imkonini ko’zda tutadi;

d) aqli norasolik holatida jinoyat sodir etilishi qilmishning jinoiyligini istisno qilgan holda, cheklangan aqli rasolik holatida jinoiy qilmish sodir qilgan shaxsga nisbatan jazo yengillashtirilishi mumkin bo’ladi.

To'rtinchidan, voyaga yetmaganlarning jinoiy javobgarligi alohida qabul qilingan Voyaga yetmaganlar kodeksi bilan tartibga solinib, ushbu kodeksning ayrim me'yorlari nafaqat o'n sakkiz yoshga to'lmaganlar, balki o'n sakkiz yoshdan yigirma bir yoshgacha bo'lganlarga nisbatan ham tatbiq etilishi belgilangan.

Beshinchidan, mastlik holatida jinoyat sodir etgan shaxsga, ma'lum bir shartlarga rioya qilingan taqdirda, jazoni yengillashtirish imkoniyati taqdim qilinishi mumkin.

Oltinchidan, jinoyatda ishtirokchilik uchun ham muayyan shartlarga rioya qilingan taqdirda, jazoni yengillashtirish qo'llanishi mumkin hisoblanadi.

Yettinchidan, Braziliya JK yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar ro'yxatini, shuningdek, og'irlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlarning raqobati hamda alohida og'irlashtiruvchi holatlarning raqobati sharoitida jazo tayinlash qoidalarini belgilaydi. Xususan, yengillashtiruvchi holatlar ro'yxatida keltirilgan holatlarning aksariyati O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 55-moddasi birinchi qismidagi ro'yxatda qayd etilgan holatlarga mos keladi. Shu o'rinda yengillashtiruvchi holatlarning ro'yxati ochiq ekanini ta'kidlash darkor.

Sakkizinchidan, Braziliya JK 66-moddasida mustahkamlangan qoida sud ixtiyori-ning nihoyatda kengligini izohlaydi.

To'qqizinchidan, Braziliya JK Maxsus qismida yengillashtiruvchi jinoyat tarkiblarini tuzishda o'ziga xos yo'ldan borilgan bo'lib, oddiy odam o'ldirish, badanga tan jarohati yetkazish, odam savdosi, o'g'rilik, odam o'g'irlash orqali tovlamachilik qilish, o'zlashtirish yoki rastrata yo'li bilan talon-toroj qilish, ijtimoiy sug'urta uchun to'lovlarni amalga oshirishdan bo'yin tovlash hamda tuhmatli ayblov jinoyatlari tarkiblarining har birida yengilroq jazo tayinlashga doir alohida band mavjudligiga guvoh bo'lamiz.

O'ninchidan, Jinoyat kodeksi jinoyat huquqining yagona manbasi sanalmaydi. Bu borada mamlakat Konstitutsiyasi, Jinoyat-protsessual kodeksi, Voyaga yetmaganlar kodeksi, shuningdek, ko'plab maxsus qonunlar jinoyat huquqiga doir me'yorlarni o'z ichiga oladi. Jinoyat kodeksi va maxsus qonunlar (masalan, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi, "Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish to'g'risida"gi, "Matbuotga qarshi jinoyatlar to'g'risida"gi va b.)ning o'zaro munosabati yuzasidan alohida me'yor ushbu kodeksning 12-moddasida o'z ifodasini topgan.

O'n birinchidan, Braziliya qonunchiligida "aybni bo'yniga olish to'g'risida kelishuv" instituti nazarda tutilmagan bo'lsa-da, afv etish, amnistiya va marhamat ko'rsatish, shartli hukm qilish hamda jazoni o'tashdan muddatidan ilgari ozod qilish institutlari mustahkamlangan.

Xulosalar

Yuqoridagilardan kelib chiqib, Braziliya JKning quyidagi me'yorlari O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga tatbiq etilishi, fikrimizcha, milliy jinoyat qonunining takomillashuvi va zamonaviylashuviga xizmat qiladi:

I. Braziliya JK 17-moddasida o'z ifodasini topgan "imkonsiz jinoyat" institutini O'zbekiston Respublikasi JK 58-moddasiga yangi uchinchi qism sifatida kiritish va

amaldagi uchinchi va to'rtinchi qismlarni tegishli to'rtinchi va beshinchi qism sifatida bayon qilish, shuningdek, Braziliya JK 29(1-§)-moddasida o'z ifodasini topgan "arzimas ishtirokchilik" uchun jazoni yengillashtirish tartibini yangi oltinchi qism sifatida kiritishni taklif qilamiz:

58-modda. Tamom bo'lmagan va ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash

(1-q.) Sud tamom bo'lmagan jinoyat uchun jazo tayinlashda jazo tayinlashning umumiy asoslariga amal qilgan holda jinoyatning og'ir-yengilligini, jinoiy niyat amalga oshirilishining darajasini va jinoyatni oxiriga yetkaza olmaganlik sabablarini ham hisobga oladi.

(2-q.) Jinoyatga tayyorgarlik ko'rganlik hamda jinoyat sodir etishga suiqasd qilganlik uchun jazoning muddati yoki miqdori ushbu kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida nazarda tutilgan eng ko'p jazoning to'rtinchi qismidan oshmasligi kerak. Mazkur qoida:

a) o'ta xavfli retsidivistlarga, uyushgan guruh yoki jinoiy uyushma a'zolariga nisbatan;

b) tinchlik va xavfsizlikka qarshi tamom bo'lmagan jinoyatlar uchun, shuningdek, quyidagilar bilan:

javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirish bilan;

o'n to'rt yoshga to'lmaganligi aybdorga ayon bo'lgan jabrlanuvchining nomusiga tegish yoki unga nisbatan zo'rlik ishlatib, jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish bilan;

yadroviy, kimyoviy, biologik va boshqa turdagi ommaviy qirg'in qurolini, bunday qurol yaratishda foydalanish mumkinligi ayon bo'lgan materiallarni hamda uskunalarni, radioaktiv materiallarni kontrabanda qilish bilan bog'liq bo'lgan jinoyatlar uchun jazolar tayinlashda qo'llanmaydi.

(3-q.) *Qo'llangan vositalarning mutlaq samarasizligi yoki obyekt yoxud predmetning mutlaq mos emasligi sababli jinoyat sodir qilish imkonsiz bo'lgan taqdirda, jinoyatga tayyorgarlik ko'rganlik hamda jinoyat sodir etishga suiqasd qilganlik javobgarlikni istisno qiladi.*

(4-q.) Tamom bo'lmagan jinoyatlar uchun umrbod ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlanishi mumkin emas.

(5-q.) Ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyat uchun jazo tayinlashda sud har qaysi aybdorning jinoyatda ishtirok etganlik xususiyati va darajasini hisobga oladi. Har qaysi ishtirokchining shaxsiga tegishli bo'lgan yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar sud tomonidan faqat shu ishtirokchining o'ziga jazo tayinlashda hisobga olinadi.

(6-q.) *Jinoyatda ishtirokchilik arzimas bo'lgan taqdirda, ushbu kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida nazarda tutilgan eng ko'p jazoning oltinchi qismidan to'rtinchi qismiga qadar bo'lgan miqdordagi yoxud muddatdagi jazo tayinlanadi.*

II. Braziliya JK 26-moddasiga ko'ra, cheklangan aqli rasolik holatida sodir etilgan jinoyat uchun jazoni yengillashtirishning belgilangan tartibini O'zbekiston

Respublikasi JK 18¹-moddasiga yangi ikkinchi qism sifatida kiritish va amaldagi ikkinchi qismni tegishli uchinchisi sifatida bayon qilishni taklif qilamiz:

18-1-modda. Aqli rasolikni istisno etmaydigan tarzda ruhiy holati buzilgan shaxsning javobgarligi

(1-q.) Jinoyat sodir etish vaqtida ruhiy holati buzilganligi tufayli o'z harakatlarining (harakatsizligining) ahamiyatini to'liq darajada anglay olmagan yoki ularni boshqara olmagan aqli raso shaxs javobgarlikka tortiladi.

(2-q.) *Aqli rasolikni istisno etmaydigan tarzda ruhiy holati buzilgan holatda jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan ushbu kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida nazarda tutilgan eng ko'p jazoning uchdan bir qismidan to uchdan ikki qismiga qadar bo'lgan miqdordagi yoxud muddatdagi jazo tayinlanadi.*

(3-q.) Aqli rasolikni istisno etmaydigan tarzda ruhiy holati buzilgan shaxsga nisbatan sud tomonidan jazo bilan birga tibbiy yo'sindagi majburlov choralari tayinlanishi mumkin.

III. Braziliya JK 67-moddasiga muvofiq, "og'irlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlarning raqobati" holatida jazo tayinlashning o'rnatilgan tartibini O'zbekiston Respublikasi JKga yangi 57³-modda sifatida kiritishni taklif qilamiz:

57³-modda. Jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlarning raqobati holatida jazo tayinlash

Sodir etilgan qilmishda bir paytning o'zida ham yengillashtiruvchi, ham og'irlashtiruvchi holatlar mavjud bo'lgan taqdirda, sud tomonidan jinoyat motivlari, jinoyatchining shaxsi va retsidivdan kelib chiqadigan holatlarga ustuvorlik beriladi.

REFERENCES

1. Klebanov L.R., Polubinskaya S.V. Prestupnost' v Brazili: osobennosti, protivodeystviye, napravleniya issledovaniy [Crime in Brazil: Features, counteraction, research directions]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tomsk State University*, 2022, no. 474, pp. 300–311. DOI: 10.17223/15617793/474/32
2. Gladyshev D.Yu. Nekotoryye aspekty ugolovnoy otvetstvennosti za prestupleniya, posyagayushhiye na zhivotnyy mir, po zakonodatel'stvu Brazili [Some Aspects of Criminal Liability for Offences that Infringe on Wildlife under Brazilian Legislation]. *Vestnik Nizhegorodskoy akademii MVD Rossii – Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2012, no. 18, pp. 162–166.
3. Morozova Yu.A. Mezhdunarodnoye sotrudnichestvo stran – uchastnikov BRIKS v ramkakh tsifrovizatsii ugolovnogo sudoproizvodstva [International Cooperation of the BRICS Member Countries in the Framework of Digitalization of Criminal Proceedings]. *Vestnik Juzhno-Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the South Ural State University*. Ser. Law. 2022, vol. 22, no. 1, pp. 30–34. DOI: 10.14529/law220104

4. Shelkovnikova E.D. Arms trafficking in the Federal Republic of Brazil: law and reality [Arms Trafficking in the Federal Republic of Brazil: Law and Reality]. *Nauchnyy portal MVD Rossii – Scientific portal of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2009, no. 3, pp. 127–130.

5. Kobets P.N., Klimenko A.I., Brazhnikov D.A. Bor'ba s korruptsiyey v Brazili: opyt i problemy [Fighting Corruption in Brazil: Experiences and Challenges]. *Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii – Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2020, no. 5, pp. 97–103. DOI: 10.24411/2073-0454-2020-10271

6. Klebanov L.R., Smirnova I.V. O nekotorykh merakh protivodeystviya feminisidu: opyt Brazili [On Some Measures to Counteract Femicide: the Experience of Brazil]. *Vestnik Omskogo universiteta – Bulletin of Omsk University*, Ser. Law, 2022, vol. 19, no. 4, pp. 85–96. DOI: 10.24147/1990-5173.2022.19(4).85-96

7. Havier F., Neto F. Opyt brazil'skogo zakonodatel'stva v oblasti bor'by s domashnim nasiliyem: teoriya i praktika [New Brazil's Legislation against Domestic Violence: Theory and Practice]. *Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina – Bulletin of the University after O.E. Kutafin*, 2021, no.1, pp. 92-102. DOI: 10.17803/2311-5998.2021.77.1.090-10

8. Ovchinnikov S.N. Razvitiye i sovremennoye sostoyaniye penitentsiarnoy sistemy Federativnoy Respubliki Braziliya [Development and Current State of the Penitentiary System of the Federative Republic of Brazil]. *Probely v rossijskom zakonodatel'stve – Gaps in Russian Legislation*, 2018, no. 6, pp. 191–193.

9. Shecaira S.S. Brazil. Criminal Responsibility of Minors in National and International Legal Orders. *International Review of Penal Law*, 2004, January, vol. 75, pp. 201–212. DOI 10.3917/ridp.751.0201

10. Achutti D., Pallamolla R. Restorative Justice in Juvenile Courts in Brazil. *A Brief Review of Porto Alegre and São Caetano Pilot Projects*. Univ. Psychol. Bogotá, Colombia, 2012, Oct. – Dec., vol. 11, no. 4, pp. 1093–1104.

11. Belikova K.M. K voprosu ob evtanazii v stranakh BRIKS: pravovyye i moral'no-eticheskiye ramki v Brazili, Rossii i Kitae [On the Issue of Euthanasia in the BRICS Countries: Legal and Moral and Ethical Frameworks in Brazil, Russia and China]. *Pravo i politika – Law and Politics*, 2020, no. 7, pp. 13–34. DOI: 10.7256/2454-0706.2020.7.33176

12. Antonietto C.M.C., Guedes de Castro R. The Criminal Liability of Legal Entities in Brazil in Light of the New Anti-Corruption Law. *Eurasian Forum on Law and Economics*, EFLE 2015, February 19-21, Tbilisi, Georgia European Scientific Institute, ESI, 2014, 191 p., pp. 63–70.

13. Januário T.F.X. Criminal Liability for Legal Entities: A Comparative Study Between Spain, Portugal and Brazil. *Portuguese Law Review*, 2018, October, pp. 191–224.

14. De Assis Machado M.R. Corporate criminal liability in Brazil: the paradox of its interpretation by Brazilian Courts. *Artigo DIREITO GV (Working Paper)*, 65, abr 2011, 18 p.

15. Sanchez-Badin M.R., Sanchez-Badin A. Anticorruption in Brazil: From Transnational Legal Order to Disorder. *AJIL Unbound*, 2019, vol. 113, pp. 326–330. DOI: 10.1017/aju.2019.58

16. Oliveyra T.B. Struktura sudebnoy vlasti v Brazili: ugolovnoye presledovaniye v svete nedavnikh reform Ugolovno-protsessual'nogo kodeksa [The Structure of the Judiciary in Brazil: Criminal Prosecution in the Light of Recent Reforms of the Criminal Procedure Code]. *Vestnik Moskovskogo universiteta – Bulletin of the Moscow University*, Ser. Law, 2018, no. 2, pp. 51–66.

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2023-yil 2-son

VOLUME 3 / ISSUE 2 / 2023

DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.3.2.

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

N. Salayev

TDYU Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

Y. Kolenko

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig'i

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

D. Bazarova

TDYU Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor

Mas'ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: Y. Mahmudov, Y. Yarmolik

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Jurnal 2023-yil 1-iyunda bosmaxonaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli bosma tabog'i: 5,35.

Adadi: 30. Buyurtma: № 30.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti